

Interpretuoti konstituciją: konstitucinis pliuralizmas

Miranda Borusevičiūtė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto tyrėja
socialinių mokslų (teisė) daktarė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
El. paštas: miranda.boruseviciute@tf.vu.lt

To Construe a Constitution: Constitutional Pluralism

Miranda Borusevičiūtė

(Vilnius University (Lithuania))

Summary. The article explores the methodology of constitutional interpretation proposed by constitutional pluralism as one of the forms of ‘living’ constitutionalism. The article analyzes the main arguments of constitutional pluralism, then goes on to examine the conceptual structure of the debate between ‘living’ constitutionalism and originalism, and proceeds to investigate the importance of the two approaches to constitutional interpretation for Lithuanian legal scholarship. The article does not propose to choose one or the other theory to be adopted to construe the meaning of the Lithuanian Constitution. The article supports the idea of creating new theories of constitutional interpretation, theories that would combine the main elements of the two approaches to constitutional interpretation.

Keywords: constitution, constitutional pluralism, ‘living’ constitutionalism, originalism, constitutional interpretation

Interpretuoti konstituciją: konstitucinis pliuralizmas

Miranda Borusevičiūtė

(Vilniaus universitetas (Lietuva))

Santrauka. Straipsnyje yra nagrinėjamas konstitucinis pliuralizmas kaip „gyvojo“ konstitucionalizmo viena iš formų ir jo teikiamas konstitucijos sampratos sprendinys. Straipsnyje mėginama nustatyti konstitucinio pliuralizmo argumentus dėl konstitucijos interpretavimo, juos analizuoti sąveikoje su originalizmu, išryškinant šių konstitucijos interpretavimo prieigų esminius skirtumus bei atskleidžiant jų suartėjimo aspektą. Galiausiai bandoma įvertinti jų reikšmę Lietuvos teisės mokslui. Straipsnyje nėra siūloma rinktis vieną arba kitą teoriją, kuri turėtų tapti Lietuvos konstitucinės justicijos raidos realija. Straipsnyje siūloma galvoti apie savo konstitucinių teorijų kūrimą, atsižvelgiant į konstitucinio pliuralizmo ir originalizmo argumentus.

Pagrindiniai žodžiai: konstitucija, konstitucinis pliuralizmas, „gyvasis“ konstitucionalizmas, originalizmas, konstitucijos interpretavimas.

Įvadas

Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) Aukščiausiam Teismui, svarstant Respublikos Prezidento teisės skirti valstybės pareigūnus tuo metu, kai JAV Senatas neposėdžiauja (t. y. tarp parlamento sesijų), klausimą, šio teismo teisėjas Antonin Scalia žodiniuose ginčiuose proceso dalyvio paklausė: ką reikėtų daryti tuo atveju, kai susiklosčiusi praktika prieštarauja tam, kas įtvirtinta JAV Konstitucijoje? Kuri iš dviejų galimybių vyrauja? Proceso dalyvio atsakymas buvo paprastas: vyrauja praktika, net ir tuo atveju, kai kalba Konstitucijoje yra aiški (*NLRB v. Noel Canning*, Stenograma, 2014, p. 6). Šiam argumentui negalėtų pritari ir nepritarė Scalia, kuriam, kaip originalistui, JAV Konstitucijos tekstas dominuoja visų kitų šaltinių atžvilgiu.

Konstitucijos interpretavimo praktikoje yra du požiūriai į tai, kaip turėtų būti interpretuojama konstitucija. Juos šiame straipsnyje galima vadinti konstitucijos interpretavimo teorijomis, kurių šaknys glūdi JAV. Viena iš jų, žinoma originalizmo pavadinimu, teikia prioritetą „autentiškosios konstitucijos“ sampratai. Originalizmo dėmesio centre yra JAV Konstitucijos tekstas autentiškos akivaizdžios žodžių reikšmės prasme. Originalistai argumentuoja, kad konstitucinė doktrina turi atitikti autentiškos akivaizdžios žodžių reikšmės konstitucinį tekstą (Solum, 2020, p. 297). Jų vertinimu, tik toks būdas leidžia teisėjams būti ištikimiams Konstitucijai ir išvengti jų politinės moralės įgyvendinimo. Originalizmo raidoje teoretikai suranda būdą, leidžiantį suderinti šią teoriją su „gyvosios konstitucijos“ sampratos teorija, kuri žiūri į konstituciją kaip į evoliucionuojantį, „gyvą“ dokumentą, besikeičiantį laikui bėgant, kai nėra keičiamas pats dokumento tekstas. Originalistų pasiūlytoje konstitucinėje „nedeterminuotumo zonoje“ galėtų veikti „gyvojo“ konstitucionalizmo siūlomi JAV Konstitucijos interpretavimo principai, pagal kuriuos konstituciniai ginčai turėtų būti sprendžiami taikant įvairius konstitucijos interpretavimo metodus, taip nesuabsoliutinant autentiško Konstitucijos teksto. Iš esmės tą savo jurisprudencijoje siūlo daryti ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas), nurodydamas savo paties taikomus teisės aiškinimo metodus interpretuojant Lietuvos Respublikos Konstituciją (toliau – Lietuvos Konstitucija). Tai savo ruožtu sudaro prielaidų teigti, kad: pirma, šis teismas sprendžia konstitucinės justicijos bylas, taikydamas pliuralistinį konstitucinių bylų sprendimo metodą, taip nesuabsoliutina teksto metodo, kuris atrodytų, kad yra siejamas su lingvistiniu (verbaliniu) teisės aiškinimo metodu; antra, šiam teismui turėtų būti artimi „gyvojo“ konstitucionalizmo argumentai. Bet čia kyla klausimas: kokie iš tiesų „gyvojo“ konstitucionalizmo argumentai yra?

Tad šio straipsnio *objektas* – „gyvasis“ konstitucionalizmas kaip konstitucijos interpretavimo teorija. Kadangi mokslinėje literatūroje „gyvasis“ konstitucionalizmas yra skirstomas į įvairias jo formas, šio straipsnio objektas yra tik viena konkrečių jo formų. Tai – konstitucijos interpretavimo teorija, vadinama konstituciniu pliuralizmu, kuri paprastai ir yra lyginama su autentiškos akivaizdžios žodžių reikšmės originalizmu, kuris šiame straipsnyje vadinamas originalizmu. Straipsniu siekiama išanalizuoti konstitucinio pliuralizmo kaip „gyvojo“ konstitucionalizmo formos argumentus dėl konstitucijos interpretavimo metodologijos. Užsibrėžtam tikslui pasiekti keliami šie *uždaviniai*: 1) išnagrinėti konstitucinio pliuralizmo argumentus, siekiant išsiaiškinti patį požiūrį į konstitucijos interpretavimą; 2) atskleisti konstitucinio pliuralizmo sąveiką su originalizmu, siekiant identifikuoti šių teorijų esminius skirtumus ir tai, kokiais konstitucijos interpretavimo aspektais jos savo argumentais gali suartėti; 3) įvertinti konstitucinio pliuralizmo ir originalizmo reikšmę Lietuvos teisės mokslui.

Tyrimas atliktas iš konstitucijos / teisės teorijos perspektyvos. Straipsnyje mėginama perteikti kiek galima tikslesnę *common law* tradicijos mokslininkų požiūrį į konstitucijos interpretavimą, kad nebūtų iškreipta pačių argumentų esmė. Konstitucinis pliuralizmas nėra sulaukęs Lietuvos teisės mokslininkų dėmesio, nors yra bendras suvokimas, kad Lietuvos Konstitucija yra „gyvoji“ Konstitu-

cija, kuri apibrėžiama taip, kad ji yra „gyvas“, evoliucionuojantis dokumentas, kuris keičiasi bėgant laikui. Bet galbūt būtų galima šią Lietuvos Konstitucijos sampratą labiau konkretinti ar apibrėžti ir tam galėtų padėti konstitucinio pliuralizmo tyrimai. Kartu šis Lietuvos Konstitucijos apibrėžimas neturėtų būti suprantamas ir aiškinamas taip, kad Lietuvos Konstitucija neturi būti interpretuojama pagal tam tikras labai aiškias taisykles, o jos evoliucionuojantis aspektas, kuris yra pernelyg sureikšminamas, vis dėlto turėtų turėti ir savo ribas, apie kurias kalba tiek „gyvojo“ konstitucionalizmo, tiek ir originalizmo atstovai. Šių ribų nagrinėjimo aktualumas ir problematika ypač atsiskleidžia, kai Lietuvos Konstitucijos reikšmė yra nustatoma remiantis antrine Europos Sąjungos teise (*inter alia, soft law*), taip pat įvairiais tarptautiniais *soft law* dokumentais, kurie gali būti prioretizuojami visiškai aiškių konstitucinių nuostatų atžvilgiu. Konstitucinio pliuralizmo teorijos argumentai, jų analizė su originalizmu Lietuvos teisės mokslui yra svarbūs, siekiant įgyvendinti savo konstitucijos teorijų kūrimo aspiracijas ir prisidedant prie konstitucijos teorijų pačios raidos. Atliktos analizės pagrindu svarstoma, ar yra būtinas kategoriškas pasirinkimas tarp skirtingų konstitucijos interpretavimo teorijų. Straipsnyje analizuojamas klausimas lemia šio straipsnio originalumą, o kartu ir jo naujumą dėl apskritai konstitucinių tyrimų, kurie būtų susiję su konstitucijos interpretavimo metodologija, skurdumo ir poreikio kurti Europos statutinės teisės tradicijai tinkančias konstitucijos teorijas. Pažymėtina, kad kažkiek konstitucijos interpretavimo metodologijos klausimą yra nagrinėjęs Vaidotas A. Vaičaitis, kuris remdamasis Philip'o Bobbitt'o argumentais, pamėgino labai originaliai pristatyti Lietuvos Konstitucijos sisteminio (holistinio) interpretavimo metodologiją (Vaičaitis, 2020); Gediminas Mesonis yra atlikęs komparatyvistinę studiją, remdamasis kitų valstybių mokslininkų pateikta konstitucijos interpretavimo metodų tipologija (Mesonis, 2010); Egidijus Šileikis, analizuodamas konstitucinės teisės kūrimo techniką, pamėgino išskirti metodus, kurie, jo vertinimu, yra objektyviai nulemti (Šileikis, 2005), ir kt. Tačiau tai yra tik pavieniai tyrimai.

Nustatytam tikslui ir iškeltiems uždaviniams įgyvendinti pasitelkti aprašomasis, mokslinės literatūros analizės, sisteminis, lyginamasis ir kiti socialiniuose teisės moksluose žinomi tyrimo metodai.

1. Konstitucijos interpretavimas pagal konstitucinį pliuralizmą: pagrindiniai argumentai

„Gyvojo“ konstitucionalizmo šalininkai su originalizmu galėtų sutikti tik tiek, kiek jie taip pat neneigia Konstitucijos teksto, nustatant atitinkamos konstitucinės nuostatos reikšmę. Tačiau jie negali sutikti su tuo, ką originalizmas implikuoja, – kad tik autentiškasis konstitucijos interpretavimo metodas yra vienintelis būdas riboti teisėjų diskreciją (pvz., Posner, 1990, p. 1371), taip pat nemano, kad šalies Konstitucijos tekstas būtina turi determinuoti konstitucinę doktriną. Tai gali būti svarbus veiksnys, bet nebūtina doktriną determinuojantis. Jų manymu, originalizmas negeba adekvačiai apibūdinti santykio tarp Konstitucijos teksto, kuris nebūtina turi sutapti su savo autentiškąja versija, ir konstitucinės teisės. Kai Konstitucijos tekstas nesutampa su savo autentiškąja versija, teisėjas įgyja būtent tą diskrecijos apimtį, kurios negalėtų pateisinti originalistai, bet galėtų „gyvojo“ konstitucionalizmo šalininkai.

Antai Vaičaičio Lietuvos teisės mokslui pristatytas konstitucinio pliuralizmo atstovas Bobbitt'as pateikė konstitucijos interpretavimo teoriją, kurioje konstitucinė priežiūra yra įgyvendinama per priemones, kurios suteikia kriterijus, kuriais remiantis galima nustatyti, ar teiginiai apie JAV Konstituciją yra teisingi (Bobbitt, 1989b, p. 1302). Bobbitt'as skiria šešis konstitucijos interpretavimo metodus (angl. *modalities*) (arba konstitucinio argumento formas), kuriuos JAV Aukščiausiasis Teismas taiko interpretuodamas Konstituciją (Griffin, 1994, p. 1753–1757). Jie į lietuvių kalbą gali būti verčiami

įvardijant juos šiais terminais: teksto¹ (angl. *textual*), istorinis (angl. *historic*), prudencinis (angl. *prudential*), struktūrinis² (angl. *structural*), precedentinis (angl. *doctrinal*) ir etinis (angl. *ethical*) konstitucijos interpretavimo metodai (arba konstitucinio argumento formos).

Nesigilinant į išvardytų konstitucijos interpretavimo metodų arba konstitucinio argumento formų (toliau šiame skyriuje – konstitucinio argumento formos) turinį, čia yra svarbu pasakyti, kad kiekviena iš šių konstitucinio argumento formų, Bobbitt'o nuomone, yra galima dėl pačios Konstitucijos savybių. Antai istorinis konstitucinis argumentas, kuris remiasi Konstitucijos kūrėjų ir tų, kurie ją ratifikavo, intencijomis, galimas tik dėl to, kad Konstitucija buvo kuriama atitinkamu būdu ir priimta žmonių, o ne jiems primesta; teksto – kad Konstitucija yra išreikšta rašytine forma; struktūrinis – kad kreipiamas dėmesys į tam tikrą institucinę architektūrą; prudencinis – kad būtų prasminga realiame pasaulyje ir t. t. (Bobbitt, 1982, p. 230; Bobbitt, 1989b, p. 1234). Pasak mokslininko, istorinis konstitucinis argumentas yra painiojamas su teksto konstituciniu argumentu, nes abu jie gali referuoti į konkrečią konstitucinę nuostatą. Pasirinkus istorinį konstitucinį argumentą dėmesys sutelkiamas į istorinius faktus, siekiant nustatyti, ką Konstitucijos kūrėjai ir tie, kurie ją priėmė, norėjo Konstitucijoje įtvirtinti, o kai remiamasi teksto konstituciniu argumentu dėmesys yra nukreiptas į Konstitucijos patį tekstą, siekiant nustatyti Konstitucijos reikšmę, kai Konstitucija yra interpretuojama ne istorinėmis, o šiuolaikinėmis reikšmėmis ir taip, kaip ji būtų suprantama eilinio šiuolaikinio „žmogaus iš gatvės“ (Bobbitt, 1989b, p. 1234). Vis dėlto teksto konstitucinis argumentas implikuoja Konstitucijos interpretavimą pažodžiui, neleidžiant vertinti to, ką Konstitucijos kūrėjai ir tie, kurie Konstituciją priėmė, siekė Konstitucijoje įtvirtinti. Kita vertus, teksto konstitucinio argumento viena iš stiprybių yra ta, kad šis argumentas suteikia galimybę interpretuoti Konstituciją atsižvelgiant į pakitusias vertybes visuomenėje tais atvejais, kai konstitucinės nuostatos yra abstrakčios. Sprendžiant konkretų konstitucinį ginčą, teksto konstitucinis argumentas leis nepaisyti precedento, prieštaraujančio tekstui, ir leis nesivadovauti konstitucinių nuostatų pusiausvyros principu pagal prudencinio konstitucinio argumento, lengvai lyginamo su teksto argumentu, taisyklės (Bobbitt, 1982, p. 7, 29–37). Remiantis prudenciniu konstituciniu argumentu iš dviejų konkuruojančių Konstitucijos tekste įtvirtintų konstitucinių nuostatų pasirenkama viena praradimų ir naudos (angl. *cost and benefits*) apskaičiavimo būdu, kai teksto konstitucinis argumentas tokio pasirinkimo neleis įgyvendinti. Prudencinis konstitucinis argumentas, pasak Bobbitt'o, yra aktualus ypatingomis socialinėmis aplinkybėmis, kurių metu priimamas teismo sprendimas, kai teisėjui yra svarbūs įvairūs socialiniai duomenys. Tad šis konstitucinis argumentas yra susijęs su realaus gyvenimo aktualijomis, kai precedentinis konstitucinis argumentas, kuriuo, Bobbitt'o nuomone, gali būti visi kiti konstituciniai argumentai, nes visi jie slypi konstitucinėje doktrinoje, siekia išvengti gyvenimo aktualijų ar įvairaus pobūdžio faktinių duomenų neutralaus, bendrojo principo išvedimo procese *common law* stiliumi (Bobbitt, 1982, p. 8, 29–73). Kitaip tariant, prudencinis konstitucinis argumentas – tai praktinis argumentas (Bobbitt, 1989a, p. 454), kuris tam tikros krizės aplinkybėmis, reaguojant į socialinę tikrovę, gali „nurungti“ patį aiškiausią tekstą. Tačiau šis konstitucinis argumentas Bobbitt'o teorijoje gali kartu

¹ Vaičaitis šį konstitucijos interpretavimo metodą lietuviškai yra įvardijęs lingvistinio metodo pavadinimu (Vaičaitis, 2020). Siekiant išlaikyti kiek galima tikslesnį požiūrį į konstitucijos interpretavimo metodus, palaikomą kitos teisės tradicijos mokslininkų, nuspręsta šį metodą laikyti teksto metodu.

² Vaičaitis šį konstitucijos interpretavimo metodą lietuviškai yra įvardijęs sisteminio ar holistinio metodo pavadinimu (Vaičaitis, 2020). Siekiant nepamesti tos prasmės, kurią suteikė Bobbitt'as, kuris ne be pagrindo savo teorijoje remiasi Charles'u Black'u, laikomu struktūralizmo pradininku ir šalininku, nelaikančiu struktūrinio metodo teksto metodu, kuriam ir gali būti priskirtas sisteminis arba holistinis metodas, ir išnagrinėta pagrindinė mokslinė literatūra, susijusi su struktūriniu metodu ir jo skyrimo nuo teksto metodo problematika (pvz., Tribe, 1995; Amar, 1999; Dorf, 2004; Redish, Arnould, 2012), leidžia teigti, kad būtent Bobbitt'o pristatytos teorijos kontekste mokslininko išskirtas komentuojamas metodas turėtų būti suprantamas taip, kaip mokslininkas tai turėjo omenyje.

būti ir struktūrinio konstitucinio argumento elementu (Bobbitt, 1982, p. 8), kai pastarajam nėra svarbūs faktinio gyvenimo duomenys. Tiek teksto, tiek prudencinio konstitucinio argumento šalininkai siekia, kad teisę kurtų politinės valstybės valdžios institucijos, bet skiriasi principas, kaip tai turėtų būti įgyvendinta. Prudencinio konstitucinio argumento šalininkai mano, kad JAV Aukščiausiojo Teismo pirminė užduotis yra nuspręsti, ar šis teismas apskritai turėtų kažką spręsti. Tokiu būdu siekia, kad konstitucinė priežiūra būtų įgyvendinta tik išskirtiniais atvejais, taip šiam teismui save disciplinuojant ir paliekant klausimą spręsti politinei valstybės valdžiai. Pažymėtina, kad tam tikrais atvejais tai gali būti daroma ne todėl, jog yra manoma, kad tik politinė valstybės valdžia turėtų spręsti iškilusį klausimą, bet todėl, kad gali būti manoma, jog laikas ir visas kontekstas nėra tinkamas teisminei valdžiai turėti klausimo sprendimo jurisdikciją (ir nė viena valstybės valdžia negali priversti JAV Aukščiausiąjį Teismą šią jurisdikciją prisiimti). O teksto konstitucinio argumento šalininkai mano, kad teisėjus varžantis veiksnys yra taikytinos Konstitucijos tekstas. Kai šis tekstas atitinkamu klausimu tyli, ne teisminės valdžios kompetencija vertinti, kokia teisė turėtų būti, paliekama klausimą spręsti politinei valstybės valdžiai. Toks sprendimas bus priimtas atlikus Konstitucijos interpretaciją, teismui turint jurisdikciją spręsti konstitucinį ginčą ir jį sprendžiant.

Jeigu teksto konstituciniu argumentu yra nustatoma konkrečios konstitucinės nuostatos reikšmė, tai Bobbitt'o išskirtas struktūrinis konstitucinis argumentas padeda formuluoti išvadas, atsižvelgiant į visos Konstitucijos struktūrą, nesiremiant tekstu *per se* (Bobbitt, 1982, p. 74; Bobbitt, 1989a, p. 453). Mokslininko vertinimu, struktūriniai argumentai veikia, nes Konstitucijoje yra įtvirtintos trys fundamentalios valdžios struktūros – valdžių padalijimas, dviguba federalizmo sistema bei piliečio ir valstybės santykis (Bobbitt, 1982, p. 230). Kitaip tariant, struktūriniam konstituciniam argumentui reikia tam tikro supratimo apie tai, kas yra valstybė (Schauer, 1985, p. 419). Tačiau, pasak Bobbitt'o, šis konstitucinis argumentas, nors ir labai padeda sprendžiant klausimus, kurie yra susiję su valdžios sistema, jis nėra tinkamas siekiant užtikrinti žmogaus teises (Bobbitt, 1982, p. 89). Šiame kontekste originalistas ir tekstualistas Scalia, kurio konstitucijos interpretavimo filosofijoje struktūrinio konstitucinio argumento neturėtų būti, išreiškė aiškia poziciją, kad ne žmogaus teisės, kurios yra įtvirtintos ir totalitarinių valstybių konstitucijose, yra svarbiausia konstitucijoje, o būtent konstitucijos struktūra, kuri „yra viskas“, nes nuo jos ir priklausys tai, ar yra sudaromos prielaidos centralizuoti valdžią vieno žmogaus ar partijos rankose ir taip ignoruoti įtvirtintas teises (Scalia, 2008, p. 1418). Būtent JAV Konstitucijos struktūra suteikia „dvigubą saugumą“ žmogaus teisėms (Madison cituota Scalia, 2008, p. 1418). Tai rodo galbūt tik tai, kad Scalia buvo ir tekstualistas, ir struktūralistas savo originalizme (Ramsey, 2017, p. 1952). Vis dėlto struktūrinis konstitucinis argumentas, pagal savo kilmę, nors ir yra laikomas originalistiniu, pagal esmę turi suderinamumo problemą būtent su originalizmu kaip tekstualizmu, nes nėra suderinamas su tekstualizmu. Kita vertus, būtų galima teigti, kad jokios suderinamumo problemos nėra, nes struktūrinis konstitucinis argumentas yra teksto konstitucinio argumento dalis, nes vienaip ar kitaip jis vis dėlto yra susijęs su tekstu, nors ir gali peržengti eksplacitiškai išreikšto teksto ribas. Tačiau šio teorinio klausimo, kurį mėgina nagrinėti amerikiečių mokslininkai, neturima tikslo nagrinėti šiame straipsnyje. Bobbitt'o teorijoje struktūrinis konstitucinis argumentas pagal argumentacijos esmę yra labai artimas etiniam tuo požiūriu, kad abiem atvejais yra išvedamos konstitucinės taisyklės ar principai, kurių nėra pačiame Konstitucijos tekste. Naudojant struktūrinį konstitucinį argumentą yra išvedamos konstitucinės taisyklės, kurių negalima rasti eksplacitiškai įtvirtintų nė vienoje iš konstitucinių nuostatų, bet jos kyla iš konstitucinių nuostatų sukurtos institucinės valdžių struktūros, atsižvelgiant į suteiktas valdžioms galias, o naudojant etinį konstitucinį argumentą yra išvedami principai, atsižvelgiant į tai, kokių galių valdžioms nėra suteikta.

Šiame kontekste pažymėtina, kad visos nurodytos Bobbitt'o konstitucinio argumento formos, kurios, kaip teigia Bobbitt'as, negali būti būdingos visoms kultūroms (Bobbitt, 1989a, p. 449), pagal savo statusą yra lygios (Griffin, 1994, p. 1763; Balkin, 2018, p. 169, 217). Tačiau kiekviena iš jų pateikia kiek skirtingą Konstitucijos sampratą ar net, kaip nurodo Vaičaitis, paradigmą (Vaičaitis, 2020, p. 117), nes skiriasi savo interpretaciniais įsipareigojimais (Bobbitt, 1989b, p. 1311). Kiekvienas iš šių argumentų yra teisinio pasaulio galimybės, kurios nustatomos pagal kiekvienam iš argumentų būdingas aiškias taisykles³. Tačiau tai, kokia teisinio pasaulio galimybė taps šio pasaulio realybe, priklausys nuo konkrečios situacijos aplinkybių. Bobbitt'as mano, kad būtent faktinės problemos konteksto ypatumai iš principo lems, kuris iš jo išskirtų konstitucinių argumentų bus tinkamiausias argumentacijoje (Bobbitt'as, 1982, p. 230–231). Kitaip tariant, nėra jokios konstitucinių argumentų hierarchijos ir bylą sprendžiantis teisėjas gali rinktis iš konstitucinio argumento formų. Konkretus konstitucinis ginčas nėra sprendžiamas iš anksto žinant, kokia konkreti konstitucinio argumento forma bus taikoma, bet iš šviežios perspektyvos, ieškant, kad faktinės problemos savybės turėtų tam tikrą ryšį su faktinėmis Konstitucijos savybėmis, iš kurių kyla konstitucinio argumento formos. Kai teisėjas sprendžia bylą iš anksto žinodamas, kuris argumentas bus taikomas, tai, Bobbitt'o požiūriu, jau tampa „ideologija“. Tokiu atveju nėra įgyvendinamas joks pasirinkimas ir yra tikima, kad tik konkretaus konstitucinio argumento siūlomas požiūris į dalykus yra teisingas, taip ignoruojant visus kitus konstitucinius argumentus. Bobbitt'as išskirtas konstitucinio argumento formas kildina būtent iš *common law* tradicijos, kuri nesudaro jokių prielaidų vienus konstitucinius argumentus privileijuoti kitų atžvilgiu. Bobbitt'as teigia, kad konstituciniai argumentai buvo *common law* tradicijoje tuo metu, kai buvo sukurta ir priimta Konstitucija (Bobbitt, 1989b, p. 1306). Turbūt dėl šios priežasties mokslininkas nespėdžia klausimo, o ką daryti tuo atveju, kai skirtingi konstituciniai argumentai kreipia skirtingomis kryptimis, pateikiant argumentų hierarchijos taisykles. Šios taisyklės, Bobbitt'o požiūriu, arba prioretizuotą vieną konstitucinį argumentą kitų atžvilgiu, arba sukurtą metametodą, iškeliant klausimą: o kas tokį pasirinkimą legitimuoja (Bobbitt cituota Dorf, 1997, p. 1788)? Šis Bobbitt'o požiūris sukritikuotas Richard'o H. Fallon'o konstruktyvinės koherencijos teorijos, kurioje yra pateikiamos penkios konstitucinio argumento formos (arba konstitucijos interpretavimo metodai). Jo vertinimu, visos konstitucinio argumento formos yra tarpusavyje priklausomos ir vertinamos kiekviena atskirai bei pagal santykį su visomis kitomis, sujungiant visa tai į darnią visumą. Visos konstitucinio argumento formos, apribojant kiekvienos jų autonomiškumą ir nepriklausomumą, turėtų turėti galimybę, sąveikaudamos tarpusavyje, lemti konstitucinio ginčo išsprendimą. Tik tuo atveju, kai negalima minėtos darnos pasiekti, nes konstituciniai argumentai kreipia skirtingomis kryptimis, turi būti formuojama argumentų hierarchija. Šioje hierarchijoje teksto konstitucinis argumentas, kuris apima tiek autentiškąsias, tiek šiuolaikines konstitucinių nuostatų reikšmes (Fallon, 1987, p. 1197–1198), yra viršuje, o paskui jį eina visos kitos konstitucinio argumento formos⁴. Tačiau tokia situacija, pasak mokslininko, nutiks tik kartais (Fallon, 1987, p. 1240–1246). Vis dėlto tiek Bobbitt'o, tiek Fallon'o konstitucinių argumentų pliuralizme teksto konstitucinis argumentas operuoja tokia pačia lygyje su visais kitais argumentais, tad nepretenduoja į vienintelės teisingos Konstitucijos sampratos pateikimą. Argumentą, kad JAV Konstitucijos tekstas nebūtinai turi lemti Konstitucijos sampratą, palaiko kitas konstitucinio pliuralizmo atstovas – David'as Strauss'as. Šio mokslininko teorija, taikant bobitinį požiūrį, galėtų

³ Pavyzdžiui, minėtas teksto konstitucinis argumentas siūlo pasaulį, kuriame mirties bausmė yra leidžiama, o kitaime galimame pasaulyje žmonių, kurie priėmė Konstituciją, praktika galėtų būti lemianti (Bobbitt, 1991 cituota Tushnet, 1994, p. 1724).

⁴ Paskui teksto argumentą eina šie mokslininko išskirti argumentai: intencijų (t. y. istorinis), konstitucinės teorijos (t. y. struktūrinis), precedentinis ir vertybinis (t. y. moralė) (Fallon, 1987, p. 1237–1246).

būti laikoma precedentinio konstitucinio argumento forma, kuria gali būti visos kitos konstitucinio argumento formos, nes visos jos slypi konstitucinėje doktrinoje.

Strauss'as argumentuoja, kad originalizmo idėja, jog Konstitucijos tekstas yra vienintelis konstitucinės teisės šaltinis, kai precedentui gali būti suteiktas antrinis statusas, yra klaidinga. Mat JAV konstitucinė teisė nėra sistema, kuri remiasi vien tekstu. Tai yra mišri sistema, kurią sudaro tekstas ir precedentas, kai precedentui negali būti suteikiamas joks antrinis statusas, kurį norėtų suteikti originalistai, nepripažįstantys Konstitucijos integralia dalimi to, kas nėra suderinta su jos tekstu. Strauss'o vertinimu, konstitucinė teisė nuolat plėtojama neatsižvelgiant į JAV Konstitucijos tekstą *common law* stiliu, kai konstitucinės nuostatos funkcionuoja tokiu pačiu būdu kaip funkcionuoja precedentai *common law* sistemoje, ir pačios turi būti vertinamos kaip tam tikri precedentai, kurie turi būti suderinti su visais kitais precedentais. Mokslininko atlikta analizė atskleidžia, kad JAV Aukščiausiojo Teismo praktikoje aiškus tekstas ne visada lemia konstitucinę doktriną. Konstitucijos interpretavimas paprastai mažai ką gali turėti bendra su žodžiais tekste⁵, o konstitucinėje doktrinoje įtvirtinti principai iš esmės gali būti net nesuderinami su Konstitucijos tekstu, nors formaliai jie turi būti susieti su šiuo dokumentu. Strauss'o duomenimis, JAV Aukščiausiam Teismui konstitucinės nuostatos gali būti tiesiog įkvėpimo šaltinis. Teismas savo praktikoje tik formaliai gali paminėti konstitucinę nuostatą. Taip pat pasitaiko atvejų, kai Aukščiausiasis Teismas apskritai šios nuostatos nemini ir pereina prie precedentų analizės. Strauss'as argumentuoja, kad konstitucinė nuostata gali būti reikšminga tada, kai nėra suformuotos precedentinės teisės; kai nėra suformuotos doktrinos, kurioje konkreti konstitucinė nuostata būtų interpretuota. Bet tuo atveju, kai yra sukurta nemažai precedentų, Konstitucijos tekstas tolsta iš akiračio. Žinoma, Strauss'as neneigia ir to, kad Konstitucijos tekste yra nuostatų, kurios yra labai aiškios ir vienareikšmiškai suprantamos bei kurios nėra evoliucionuojančio precedento šaltinis. Tačiau dėl tokių konstitucinių nuostatų, mokslininko teigimu, nekyla jokių konstitucinių ginčų (Strauss, 2015).

Strauss'as mėgina pademonstruoti, kad *common law* tradicija geriau negu originalizmas gali paaiškinti amerikiečių konstitucinės teisės aspektus. Šiame kontekste turi būti taikomi ne Konstitucijos žodžiai ir formuluotės, bet teisėjų sukurtos taisyklės. Kartu konstitucinės teisės pokyčiai nuo Konstitucijos priėmimo momento yra tokie dideli, kad tiesiog negalima jų pristatyti kaip teksto interpretacijų (Llewellyn cituota Munzer, Nickel, 1977, p. 1034). Strauss'o vertinimui iš esmės galėtų pritarti: Paul'as Brest'as, pasak kurio, amerikiečių tradicija nebuvo orientuota vien tik į dokumentą. Praktika papildyti ir nukrypti nuo teksto ir autentiško jo supratimo yra amerikiečių konstitucinės tradicijos dalis, kai išplėtoje konstitucinės doktrinos ir precedento raidoje autentiškas dokumentas ir jo istorija tolsta (Brest, 1980, p. 225, 234); Ronald'as Dworkin'as, kurio manymu, precedentas ir praktika laikui bėgant vis dėlto gali pakeisti Konstitucijos tekstą, kai nėra galimybės juos visus interpretuojant Konstituciją suderinti; konstitucinis integralumas gali pareikalauti rezultato, kurio negalėtų pateisinti geriausia Konstitucijos teksto interpretacija skyriumi nuo jo taikymo istorijos (Dworkin, 1997, p. 1260); Thomas C. Grey'us, kuriam greta eksplicitiškai įtvirtintų konstitucinių nuostatų esama aukštesniosios teisės, kuri yra palikta teisėjams atrasti ir ištransliuoti konstitucinėje jurisprudencijoje, nes, jo vertinimu, amerikiečių konstitucionalizmo elementas yra tas, kad dalis teisės nebuvo redukuota į pozityviai išreikštą Konstitucijos formą, kuri taip pat saisto (Grey, 1975, p. 715–717), ir kt. Reaguojant į pastarąjį argumentą, būtų galima teigti, kad visa tai negali būti nei teisės tradicijos, kurioje dominuoja teisinio pozityvizmo paradigma, konstitucionalizmo elementu, nes pripažinimo, kad egzistuoja likusioji pozityviai neišreikštos teisės

⁵ Kaip pažymi Akhil'as R. Amar'as, JAV Aukščiausiasis Teismas savo sprendimuose tik retais atvejais yra dosnus dėmesio Konstitucijos žodžiams ir autentiškai jos prasmei. Šio teismo sprendimai labiau koncentruojasi į konstitucinę doktriną (Amar, 2008, p. 147).

dalį, kurią teisėjas turi „atrasti“, nebūta, nei *common law* tradicijoje užgimusio originalizmo teorijos dalimi. Raoul'o Berger'o požiūriu, net jeigu būtų daroma prielaida, kad egzistuoja konstitucinės teisės dalis, kuri nėra įgijusi pozityviosios teisės pavidalo, tai nesudaro jokių prielaidų teisėjui „pakilti“ virš pozityviai išreikštos Konstitucijos ribų (Berger, 1997, p. 216).

Tad visa ši teorijų, priskirtinų konstituciniam pliuralizmui, kaip vienai „gyvojo“ konstitucionalizmo formai, analizė leidžia formuluoti tokius esminius teiginius: pirma, šiomis teorijomis nėra propaguojama idėja, kad JAV Konstitucijos prasmė turi būti užfiksuota kuriuo nors laiko momentu ir ši prasmė turėtų turėti saistomąjį pobūdį, taip leidžiant pritaikyti konstitucinę teisę prie evoliucionuojančios visuomenės vertybių; antra, šiomis teorijomis siūloma konstitucinį ginčą spręsti taikant įvairias konstitucinio argumento formas, tačiau nėra nustatyta jokios jų hierarchijos, o visa tai kyla iš *common law* tradicijos; trečia, šiomis teorijomis teisėjui suteikiama diskrecija pasirinkti, kurį konstitucinį argumentą ar argumentus jis taikys konkrečioje byloje, todėl iš principo būtų galima sutikti su Mesoniu, teigiančiu, kad oficialus interpretuotojas naudojasi visiška diskrecijos teise interpretuodamas konstituciją, t. y. jis gali laisvai pasirinkti aiškinimo metodus (Mesonis, 2008, p. 26; Mesonis, 2009a, p. 56; Mesonis, 2009b, p. 41); ketvirta, šiomis teorijomis nėra nustatoma teisėjui *a priori* reikalavimo taikyti JAV Konstitucijos tekstą ta jo sampratos versija, kurią siūlo teksto konstitucinis argumentas, nes tai tėra vienas iš vertintinų duomenų, todėl šis Konstitucijos tekstas gali būti „nurungtas“ kitų konstitucinių argumentų, galinčių lemti JAV Konstitucijos sampratą, nesuderinamą su ta samprata, kurią lemia šio dokumento tekstas.

2. Konstitucinio pliuralizmo sąveika su originalizmu: teorijų suartėjimas ir takoskyra

Šiandien originalizmo šalininkai iš esmės yra tos pozicijos, kad JAV Konstitucijos prasmė yra užfiksuota ir ji yra užfiksuota konkrečiu laiko momentu. Konstitucijos prasmė užfiksuota Konstitucijos tekste įtvirtintų žodžių, kuriuos interpretuojant svarbus jų įtvirtinimo kontekstas. Visa tai ir nulemia Konstitucijos reikšmę ir konstitucinę doktriną (žr. Borusevičiūtė, 2022), įstatymų leidėjui, o ne JAV Aukščiausiajam Teismui palikta apsispręsti dėl pakitusių visuomenės vertybių. Originalizmas, nekreipiant dėmesio į jo raidos ypatumus, iš principo šiandien yra savarankiška konstitucijos interpretavimo teorija, kuri tėra viena iš konstitucinio pliuralizmo nurodytų konstitucinio argumento formų arba konstitucijos interpretavimo metodų. Juo būtų Bobbitt'o išskirtas teksto konstitucijos interpretavimo metodas. Šis teiginys yra formuluojamas nepaisant amerikiečių mokslinėje literatūroje originalizmo siejimo su Bobbitt'o išskirtu istoriniu konstitucijos interpretavimo metodu, kuris mokslininko yra siejamas su istorinių žmonių subjektyviosiomis intencijomis, siekiant nustatyti Konstitucijos prasmę, o teksto metodas yra suprantamas taip, kad Konstitucijos tekstas turi būti interpretuojamas šiuolaikinėmis reikšmėmis. Tačiau minėtos intencijos šiandieniniam originalizmui yra svarbios tik tiek, kiek tai padeda išsiaiškinti objektyvizuotą autentiškos akivaizdžios žodžių reikšmės konstitucinio teksto prasmę, jų nepadarant konstitucine teise, kai tam tikra apimtimi yra susijęs ir struktūrinis konstitucijos interpretavimo metodas. Visi šie aspektai yra diskutiniai, tačiau straipsnyje svarbu pažymėti tik tai, kad originalizmas iš esmės yra tik vienas iš konstitucinio pliuralizmo teorijų identifikuotas konstitucijos interpretavimo metodas, kuris evoliucionavo į savarankišką konstitucijos interpretavimo teoriją, ir yra pristatomas kaip vieno metodo teorija, pagal kurios šiuolaikinę sampratą, autentiškos akivaizdžios žodžių reikšmės Konstitucijos tekstas turi varžyti visus kitus konstitucijos interpretavimo metodus ir turi lemti konstitucinę doktriną (pvz., Solum, 2013, p. 461; Solum, 2018, p. 72). Iš esmės šios teorijos šalininkai siūlo spręsti konstitucinį ginčą *a priori* žinant, kuris konstitucijos interpretavimo metodas turi dominuoti. Vis dėlto daugelis teoretikų atmeta originalizmą kaip tinkamą atspirties tašką interpretuoti

Konstituciją. Nuo originalizmo, kaip vieno metodo teorijos, skiriasi konstitucinis pliuralizmas – jis siūlo spręsti konstitucinį ginčą taikant įvairius konstitucijos interpretavimo metodus, neturint jokios jų tarpusavio hierarchinės struktūros ir *a priori* nežinant, kuris metodas turėtų būti taikomas. Įvairių konstitucijos interpretavimo metodų taikymu galima „nurungti“ autentiškos akivaizdžios žodžių reikšmės Konstitucijos tekstą, kuris gali būti tik vienas iš vertintinų duomenų. Tad iš esmės Konstitucijos reikšmę gali nulemti ne jos autentiško teksto rėmai ir nėra jokių trukdžių tam, kad normatyviniai įsitikinimai, ką Konstitucija turėtų reikšti, nulemtų tai, ką Konstitucija reiškia.

Vis dėlto šiandien laikyti originalizmą tik vieno metodo teorija būtų netikslu. Siekiant nustatyti autentiškos akivaizdžios žodžių reikšmės Konstitucijos prasmę gali susipinti keli konstitucijos interpretavimo metodai, kurie susiję su pačiu tekstu ir tapę teksto metodo tam tikrais elementais, t. y. istorinis ir tam tikra prasme struktūrinis. Precedentinis konstitucijos interpretavimo metodas gali būti panaudotas nustatant, be kita ko, Konstitucijoje įtvirtintų žodžių reikšmės ir t. t. Be to, galimas ir pliuralistinis visų žinomų konstitucijos interpretavimo metodų taikymas. Tai gali įvykti originalistų išskirtoje santykinai lietuviškai vadinamoje konstitucinėje „nedeterminuotumo zonoje“, kurioje suartėja dvi viena kitai priešpriešinamos konstitucijos interpretavimo teorijos. Šią zoną lemia konstitucinio teksto neaiškumas ar neapibrėžtumas, joje gali vykti tai, kas yra vadinama konstruktyvine interpretacija⁶ (arba kūrybine interpretacija), implikuojančią teisės kūrimą, kas savo ruožtu neturėtų būti suprantama ir aiškinama taip, kad šiuo interpretavimu galima daryti konstitucines pataisas konstitucinės doktrinos nuostatomis. Kitaip tariant, konstitucinė „konstrukcija“ nėra visiškai dedukciniu būdu nulemiama autentiškos akivaizdžios žodžių reikšmės teksto, bet pažymėtina, kad ji šio teksto vis dėlto yra varžoma (Barnett, 2005, p. 265). Būtent konstruktyvinės konstitucijos interpretacijos metu ir gali būti panaudoti visi žinomi konstitucijos interpretavimo metodai, neapsiribojant vien tik Bobbitt'o ar Fallon'o teorijomis ir jose pateikta konstitucijos interpretavimo metodų klasifikacija.

Antai Jack'as Balkin'as teksto ir principo teorijoje privilegijuoja teksto konstitucijos interpretavimo metodą kitų metodų atžvilgiu, kai JAV Konstitucijos tekstas yra aiškus. Mokslininkas yra ištikimas autentiškai akivaizdžiai žodžių reikšmei, kuri savo ruožtu reiškia ištikimybę semantinei žodžių prasmei. Jo vertinimu, kai reikšmė yra aiški, ji ima viršų prieš kitus Bobbitt'o nurodytus konstitucijos interpretavimo metodus. Pastarieji yra galimi tik tuo atveju, kai konstitucinės nuostatos yra neaiškios ar neapibrėžtos (Balkin, 2009, p. 609). Be to, jeigu Bobbitt'o išskirtas teksto konstitucijos interpretavimo metodas, kaip minėta, yra siejamas su šiuolaikinėmis reikšmėmis, o Balkin'ui tokios reikšmės yra galimos tik kai yra patenkama į konstitucinę „nedeterminuotumo zoną“ (Balkin, 2018, p. 191). Taigi Balkin'ui Konstitucijos tekstas determinuos konstitucinę doktriną tuo atveju, kai jis yra aiškus ir konkretus, o kitais atvejais – galioja Bobbitt'o teorijos principai⁷, vertinant kartu ir visą vykstančių socialinių ir politinių judėjimų, kurie Balkin'o teorijoje turi įtakos neaiškaus ir neapibrėžto Konstitucijos teksto turiniui nustatyti, kontekstą. Žinoma, Balkin'as neišvengia kritikos (pvz., McGinnis, Rappaport, 2009), o to analizė nėra šio straipsnio tikslas, tačiau tiek jo argumentai, tiek apskritai visas šiuolaikinis originalizmo diskursas leidžia teigti, kad konstituciniam pliuralizmui yra vietos originalizme. Būtent konstitucinėje „nedeterminuotumo zonoje“ JAV Aukščiausiasis Teismas gali suteikti evoliucionuojančią prasmę Konstitucijai, reaguodamas į vykstančius pasikeitimus visuomenėje. Kita vertus, kai teismas pradeda suteikinti evoliucionuojančią prasmę Konstitucijai, reaguodamas į vykstančius pa-

⁶ Pažymėtina, kad Lietuvos mokslinėje literatūroje „kūrybinei interpretacijai“ išreikšti paprastai yra vartojama formuluoė „konstruktyvus aiškinimas“. Tačiau šiame straipsnyje renkamasi vartoti tą formuluoė, kuri yra pateikiama Dworkin'o lietuviškai verstose knygosė, – „konstruktyvinė interpretacija“.

⁷ Pažymėtina, kad Balkin'as savo teorijoje praplėė galimų konstitucijos interpretavimo metodų arba konstitucinių argumentų sąrašą iki vienuolikos (Balkin, 2018).

sikeitimus visuomenėje, tai iš principo turėtų daryti originalizmą niekuo nebesiskiriančią nuo „gyvojo“ konstitucionalizmo, kuriam, Dworkin'o žodžiais tariant, aiškios Konstitucijos nuostatos yra teisiškai nekvestionuojamos (Dworkin, 2006, p. 56). Mokslinėje literatūroje argumentuojama, kad konstituciniai ginčai kyla ne dėl aiškių konstitucinių nuostatų su labai tiksliai nustatomu jų turiniu, bet būtent dėl neaiškių, kurios yra minėtoje konstitucinėje „nedeterminuotumo zonoje“ ir kurios yra visų debatų dėl evoliucionuojančios Konstitucijos reikšmės objektas (pvz., Segall, 2016; Segall, 2020, Srauss, 2015). Bet originalistai su tokiais vertinimais negalėtų sutikti.

Originalistų vertinimu, klaidinga manyti, kad normatyviniai įsitikinimai, ką tekstas turėtų reikšti, galėtų nulemti tai, ką tekstas iš tiesų reiškia. Kiekvienas iš Bobbitt'o nurodytų konstitucijos interpretavimo metodų gali nulemti Konstitucijos sampratą, „nurungiant“ aiškiai suformuluotą Konstitucijos tekstą, užfiksuotą konkrečiu laiko momentu (Solum, 2013, p. 479), o to originalistai negali priimti. „Gyvojo“ konstitucionalizmo šalininkai paprastai siekia atmesti konstitucinio teksto fiksacijos momentą, nors taip pat gali šį momentą pripažinti. Tokiu atveju šis momentas paprastai sutaps ne su Konstitucijos priėmimo, bet jos interpretavimo momentu, o su tuo originalistai negali sutikti. Originalistai taip pat gali gana tiksliai nustatyti konstitucinio teksto turinį, nors ir šiam tekstui iš pradžių atrodant neaiškiam ar neapibrėžtam, todėl nelaikant, kad apskritai yra atsidurta konstitucinėje „nedeterminuotumo zonos“ situacijoje, kurioje galėtų veikti Bobbitt'o teorijos principai, kai, „gyvojo“ konstitucionalizmo šalininkų požiūriu, tai jau gali būti tapę tuo, ką galima vadinti „gyvojo organizmo“ (Holmes, *Missouri v. Holland*, 1920) dalyku. Originalistai paprastai neeis sau maišyti objektyviai Konstitucijoje įtvirtintų principų, taikomų naujo gyvenimo aplinkybėmis, su visuomenės pakitusiomis vertybėmis ir palaikyti tai konstituciniais principais, o to nevengia „gyvojo“ konstitucionalizmo atstovai. Originalistai paprastai tirs istorinę medžiagą, siekdami nustatyti, ar Konstitucijoje įtvirtinta nuostata yra abstrakti, ar konkreti, todėl istorijos vaidmuo yra ypač svarbus interpretuojant Konstituciją. O „gyvajam“ konstitucionalizmui istorinė medžiaga gali būti svarbi, bet nepakankama ir gali nepadėti nustatyti autentiško teksto reikšmę. Net ir tuo atveju, kai interpretuojant Konstituciją yra patenkama į konstitucinę „nedeterminuotumo zoną“, originalistai visada žinos, kokie yra nežinomieji, o tai apriboja visas nelauktų rezultatų galimybes, kurių negali išvengti „gyvojo“ konstitucionalizmo teoretikai. Tuo atveju, kai yra nustatoma, kad Konstitucijos tekstas turi būti aiškinamas evoliucionuojančių aplinkybių kontekste, tai bus padaryta tik nustačius, ką sako autentiškas tekstas, kurio sampratai atskleisti yra suteikiama tokia reikšmė istorijai, kurios negali pateisinti „gyvojo“ konstitucionalizmo teorijos. Kita vertus, aiškiausiomis konstitucinėmis nuostatomis, dėl kurių netgi nekyla jokių konstitucinių ginčų, abi konstitucijos interpretavimo teorijos vis dėlto gali sutapti. Kitaip tariant, abiejų teorijų atstovai sutars dėl to, kad kandidatas į Respublikos Prezidentus turi būti sulaukęs trisdešimt penkerių metų amžiaus (Constitution of the United States: A Transcription, Art. II, § 1, cl. 5). Šiuo atveju „gyvojo“ konstitucionalizmo šalininkai nenaudos istorijos kaip retorikos, siekdami argumentuoti, kad nustatytas Konstitucijoje amžius buvo siejamas tik su asmens branda ir patirtimi, taip pat nereikalaus novatoriško amžiaus apskaičiavimo būdo pagal kitokią matematinę formulę. Taip abiem atvejais pamatant Konstitucijoje įtvirtintus jau visai kitokius skaičius. Bet to nemėgins daryti ne todėl, kad negalėtų to padaryti, o todėl, kad tokio bandymo padariniai būtų labai aiškūs. Tad iš esmės tai turėtų reikšti tik tai, kad „gyvasis“ konstitucionalizmas turi ir tam tikras Konstitucijos sampratos evoliucijos ribas. Šis dviejų konstitucijos interpretavimo teorijų suartėjimas visgi nedaro originalizmo konstitucijos interpretavimo metodologijos „gyvuojų“ konstitucionalizmu. Bet galbūt netgi atvirkščiai – pasirodo, kad šiandien visi iš tiesų yra originalistai, jeigu interpretuodami Konstituciją siekia pirmiausiai nustatyti, kas Konstitucijos tekste yra iš tiesų įtvirtinta, o toliau spręsti, ką su visu tuo daryti. Visa tai yra dar viena diskusijų sritis, kuri nėra šio straipsnio tikslas.

Vadinasi, konstitucinio pliuralizmo argumentai dėl JAV Konstitucijos interpretavimo gali rasti sau vietos originalizmo teorinėje struktūroje. Joje gali būti įtraukti įvairūs konstitucijos interpretavimo metodai, kuriuos identifikuoja konstitucinis pliuralizmas. Toks abiejų teorijų teorinis suartėjimas nedaro originalizmo dar viena „gyvojo“ konstitucionalizmo forma. Kitaip nei konstitucinis pliuralizmas, originalizmas visgi turi nustatytą tam tikrą konstitucijos interpretavimo metodų hierarchiją ir aiškia konstitucijos interpretavimo metodologiją.

3. Konstitucinio pliuralizmo ir originalizmo konstitucijos interpretavimo požiūrio reikšmė Lietuvos teisės mokslui

Atlikta konstitucinio pliuralizmo sąveikos su originalizmu analizė atskleidžia, kad pagal originalistinių požiūrį JAV Konstitucijos tekstas turi dominuoti visų kitų konstitucijos interpretavimo metodų atžvilgiu, siekiant nustatyti, kas šiame tekste yra įtvirtinta, ir tik nustačius, kad Konstitucijos tekstas iš tiesų nepateikia atsakymo sprendžiant iškilusį konstitucinį ginčą, gali būti užsiimta konstitucijos konstruktyvine interpretacija. Ši interpretacija, nors ir suponuoja teisės kūrimą, tačiau ji negali vesti prie Konstitucijos teksto taishymo, o tai tam tikra prasme primena Hans'o Kelsen'o apibrėžtus rėmus. Ir čia gali būti keliamas klausimas: ar šis originalistinis požiūris nėra tas požiūris, kuris vis dėlto turėtų dominuoti kontinentinės Europos statutinės teisės tradicijoje, kad ir akceptavusioje anglų-amerikiečių *common law* tradicijai būdingus požymius dėl vykstančios teisės tradicijų tam tikros konvergencijos, kuri iš dalies į savo konstitucijos teorijos struktūrą turėtų įtraukti tai, ką originalizmas savo teorija neigia, – viršnacionalinės organizacijos teisę?

Pažymėtina, kad konstitucinė sistema išplėtotoje amerikietiškoje teisės istorijoje nėra ta sistema, kuri yra išplėta kontinentinės Europos statutinės teisės istorijoje. Tai reikėtų turėti omenyje, siekiant padaryti kažką kontinentinės Europos statutinės teisės tradicijos raidos realija. Lietuvos atvejo kontekste ne Lietuvos Konstitucija turi būti integruojama į konstitucinę ir teisinę praktiką kaip visumą, bet Lietuvos Konstitucija jau yra integruota visuma (ar taip traktuojama⁸), apgaubianti visą teisės sistemą ir praktiką. Ji yra teisė be spragų, turinti „skėčio“, apgaubiančio visą nacionalinę teisės sistemą, formą (Kūris, 2006, p. 11). O Konstitucinio Teismo uždavinys yra garantuoti būtent Lietuvos Konstitucijos viršenybę; „virš“ jos nėra jokios teisės, o atsakymas, kaip reikia aiškinti Lietuvos Konstituciją, glūdi joje pačioje (Kūris, 2002, p. 36). Anot Sinkevičiaus, ji aiškintina remiantis jos pačios logika, jos normų ir principų sąryšiais ir sąveika, konstituciniu visuminiu reguliavimu. Lietuvos Konstitucijos negalima aiškinti remiantis įstatymais ar kitais teisės aktais, „neva konkretizuojančiais Konstituciją, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje“ (Sinkevičius, 2005, p. 9)⁹. Tad iš esmės tokia Lietuvos Konstitucija negali būti integruojama į, be kita ko, europines tam tikrų ekspertų, nekreipiančių dėmesio į valstybių konstitucijas, sukurtas *soft law* lygio teisės sistemas ir praktikas, taip pat kitų valstybių, ir ypač tų, kurios netgi nėra Europos Sąjungos valstybės narės ir turi žemą demokratijos indeksą, konstitucines sistemas per „atradimą“ Lietuvos Konstitucijos aiškiai suformuluotame tekste tai, ko jame nėra. Pastarieji šaltiniai negali būti šaltiniais, kuriais iš esmės galėtų būti nustatoma aiškiai suformuluotų konstitucinių nuostatų reikšmė, tad pagal faktą būtų prioretizuojami ir privilegijuojami Lietuvos Konstitucijos teksto atžvilgiu. Šiuo argumentu nemėginama teigti, kad Lietuva neturi pareigos

⁸ Antai Vytautas Sinkevičius argumentuoja, kad „<...> Konstitucija yra visą teisės sistemą integruojantis ir visą teisinį reguliavimą nukreipiantis, jo turinį lemiantis teisės aktas“ (Sinkevičius, 2005, p. 8).

⁹ Šios nuomonės taip pat yra Egidijus Kūris (Kūris, 2001, p. 63), Mesonis (Mesonis, 2008, p. 25; Mesonis, 2009, p. 56) ir kt.

laikytis savo vykdomos užsienio politikos priimtų įsipareigojimų tarptautinės teisės srityje, įskaitant ir žmogaus teisių sritį. Taip pat nemėginama paneigti ir Europos Sąjungos puoselėjamų vertybių. Mat Tauta valios integruotis į Europos Sąjungą išreiškimu Lietuvos teisės istorijos ir lietuviškų aplinkybių kontekste iš tiesų yra pareiškusi savo poziciją retame būtent konstitucinės politikos momente tuo požiūriu, kad ji davė sutikimą prisijungti prie Europos Sąjungos ir jos vertybių sistemos, o šios pareikštos valios pagrindu galiausiai buvo priimtas Lietuvos Respublikos konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“. Taip buvo pažymėta ne tik konstitucinio dokumento struktūrinė evoliucija, bet ir galimai įvyko pati konstitucinių vertybių transformacija, nepakeitus Lietuvos Konstitucijos teksto dėl šių vertybių, kas turėtų atsispindėti ir Konstitucinio Teismo aktuose. Bet tai darant negali būti ignoruojamos Lietuvos Konstitucijoje įtvirtintos vertybės, siekiant priderinti jas prie bendrų Europos Sąjungos vertybių, o turi būti atliekama tam tikra vertybių sintezė, saugant šias vertybes nuo kitų valstybės valdžių noro šias vertybes paneigti. O argumentai, kad, pavyzdžiui, tam tikras europinių ekspertų palaikomas standartas yra veiksmingas siektinų tikslų požiūriu ir yra suderinamas su tam tikra demokratine teorija, nieko negali duoti, kai reikia spręsti klausimą, ar tai atitinka konkrečią rašytinę konstituciją.

Kontinentinės Europos statutinės teisės tradicijoje žmonės vis dar labai tiki tuo, kad jie yra saistomi būtent rašytinės konstitucijos, jos teksto ir šiame tekste įtvirtintų žodžių, kurie turi reikšti tik tai, ką jie reiškia, o ne būtų pagal poreikį papildomi reikšmėmis tų, kurie turi įgaliojimus šį dokumentą interpretuoti, visiškai nekreipiant dėmesio į tą menką aplinkybę, kad kalbos ypatumas yra tas, jog ji nesikeičia taip greitai. Tačiau, skirtingai nei manytų Dworkin'as, šioje tradicijoje žmonės tikrai netiki tuo, kad visada esama teisės, kaip pozityvistinio eksplicitiškai išreikšto ir užbaigto teisės vaizdo, ir kad teisėjai visuomet šią teisę turėtų tik taikyti. Ir nėra naivūs tiek, kad manytų, jog konstitucijos interpretavimas nėra susijęs su moralės argumentais, surandant kitokias deskripcijas jos interpretavimo praktikai. Visa tai neimplikuoja, kad reikia būti epigonais praeityje įvykusios konstitucinės kūrybos, kuri europiniame kontekste vis dar gali išgyventi savo autentiškumo laikotarpį, kur autentiškos ir šiuolaikinės konstitucijos prasmės iš esmės gali sutapti, tad ir nekeliant jokių didelių istoriografinio pobūdžio problemų, o teisėjai dar gali puikiai suvokti visą politinės kultūros foną, kuriam esant ir vyko konstitucinė kūryba. Be to, garbinimas tos kartos, kuri dalyvavo kuriant konstituciją, nėra joks kultūrinis požymis, o dalis konstitucijų yra netgi ne revoliucinės, o labiau reorganizacinio pobūdžio, neapsiribojant vienos ir nepakartojamos, besikeičiančios tautos istorijoje, konstitucijos turėjimu ir t. t. Bet jeigu tokios konstitucijos yra laikomos visuomenės sutartimi, tai turbūt belieka tik teigti, kad sutarties sąlygos, įtvirtintos rašytiniame dokumente, turėtų būti fiksuojamos sutarties sudarymo momentu, t. y. konstitucijos priėmimo metu. Erdvės diskusijoms yra. Vis dėlto kontinentinės Europos statutinės teisės tradicijos taip pat implikuojama, kad čia taip pat yra galimas konstitucijos interpretavimo metodų pliuralizmas, apie kurį kalba konstitucinis pliuralizmas. Pliuralistinių konstitucinių bylų sprendimo metodą taiko ir Konstitucinis Teismas. Antai Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra pažymėjęs, kad Lietuvos Konstitucijos raidės negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) teisės aiškinimo metodą, turi būti taikomi įvairūs teisės aiškinimo metodai: sisteminis, bendrųjų teisės principų, loginis, teleologinis, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinis, lyginamasis ir kt. (pvz., Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2009 m. rugsėjo 24 d., 2020 m. liepos 30 d., 2022 m. gruodžio 29 d. nutarimai). Visgi, originalistiniu požiūriu, šis teisės aiškinimo metodų pliuralizmas turėtų manifestuoti tik tada, kai konstitucijos tekstas nedeterminuoja konkrečios išvados, o tam yra ganėtinai aiškios konstitucijos interpretavimo taisyklės, kurios John'o Austin'o, Jeremy Bentham'o, Thomo Hobbes'o tradicijos atstovams turėtų būti žinomos, naudojamos ir tobulinamos, atsižvelgiant į savo tradicijos ypatumus. Tačiau apie visa tai aiškiai nekalba Konstitucinis Teismas pateikęs jo taikomų

teisės aiškinimo metodų sistemą. Ir tam tikrais atvejais Konstitucinis Teismas renkasi tokią Lietuvos Konstitucijos aiškinimo techniką, kad gali būti pagrįstai keliamas klausimas, ar Konstitucinis Teismas kartais nedaro pataisų Lietuvos Konstitucijoje oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatomis. Į šį klausimą yra atsakęs Sinkevičius. Mokslininko, vertinančio Lietuvos Konstituciją kaip teisę be spragų, nuomone, Lietuvos Konstitucija, kūrybiškai aiškinama, gali būti „pataisoma“ tuo aspektu, „kai aiškintina teisės normos prasmė iš esmės neatitinka Konstitucijos teksto, bet atitinka Konstitucijos principus“ (Sinkevičius, 2005, p. 10).

Šiame kontekste reikėtų pažymėti, kad dvorkiniškosios teisės kaip integruotos visumos samprata tokių pataisų darymą atmeta kaip neegzistuojantį dėl spragų teisėje nebuvimo. Dworkin'o teorijoje teisę traktuojant kaip esančią be spragų yra galimas tik jos „atradimas“ (Dworkin, 2004). Jeigu teisės be spragų samprata atmeta pataisų darymą kaip neegzistuojantį dėl spragų teisėje nebuvimo, tai Lietuvos Konstitucijos kaip teisės be spragų samprata, pasitelkus Dworkin'o teorijos argumentus, turėtų atmesti pataisų darymo argumentą, nes Lietuvos Konstitucijoje kaip teisėje be spragų teisė turėtų būti tik atrandama dėl spragų joje nebuvimo. Bet jeigu Lietuvos Konstitucija visgi yra kelzenistinio tipo teisė be spragų (Kelsen, 2002), tai reikėtų prisiminti, kad konstitucinė tvarka (kaip teisinė tvarka) turi būti taikoma net ir tada, kai šioje konstitucinėje tvarkoje nėra to, ko norėtusi, kad joje būtų. Čia nėra mėginama teigti, kad tai, kas nėra eksplicitiškai įtvirtinta Lietuvos Konstitucijos tekste kaip vientisame dokumente, to apskritai nėra, taip pat nėra siekiama paneigti Lietuvos Konstitucijos integralumo idėjos, o Konstitucinį Teismą paversti tarsi aukščiausiosios teisės nevaržoma institucija, kuri tik ir siekia „sugriauti“ Lietuvos Konstituciją atskleidama šio dokumento turinį. Tačiau prisidengiant Lietuvos Konstitucijos kaip teisės be spragų argumentu gali būti daromos faktinės šio dokumento pataisos tuo aspektu, kai egzistuojančių konstitucinių nuostatų reikšmės nėra joks teisėjus varžantis šaltinis, o jų teikiamos preferencijos yra palaikomos teise ir pristatomos kaip teisė, kad ir turint kilniausių siekių, nuo kurių ir turi saugoti Lietuvos Konstitucija. Kad ir kaip tos pataisos Lietuvos Konstitucijoje teoriniu požiūriu būtų vertinamos, nes tai yra išsamaus teorinio tyrimo dalykas, kitoje teisės tradicijoje kilusi konstitucijos teorija visgi moko, kad tokiomis pataisomis gali būti ne tik nepagrįstai atimta tai, kas pagal konstituciją priklauso politinei valstybės valdžiai, bet ir gali būti nepagrįstai susiaurintos žmogaus teisės ir laisvės, kurias pripažįsta ir saugo konstitucija.

Tiek originalizmo, tiek „gyvojo“ konstitucionalizmo teorijų argumentų reikšmės negalima ignoruoti, jeigu norima ne nekritiškai kopijuoti ir transplantuoti kitas konstitucijos teorijas, bet įgyvendinti savo konstitucijos teorijų kūrimo aspiracijas. O šiandien matoma, kad tik viena iš stovyklų pateikta konstitucijos interpretavimo metodologija yra tapusi Lietuvos konstitucinės justicijos raidos realija ir mokslinių tyrimų objektu, kai pati samprata „gyvoji konstitucija“ vis dar nesukonkretinta ar neapibrėžta, išskyrus tą bendrą sampratą, kad konstitucinė teisė turi reaguoti į besikeičiančios visuomenės poreikius, kuri iš esmės yra miglota. Pasirinkus poziciją, kad konstitucinė teisė turi reaguoti į besikeičiančios visuomenės poreikius, galbūt būtų galima pagalvoti apie tokią konstitucijos teoriją, kuri leistų inkorporuoti konstitucinio pliuralizmo argumentus dėl konstitucijos interpretavimo metodų, taip modifikuojant Konstitucinio Teismo taikomų teisės aiškinimo metodų sistemą, šią sistemą pirmiausiai ištyrus ir aprašius. Kartu ši teorija leistų paisyti objektyviai išreikštos kalbos Lietuvos Konstitucijoje ir šios kalbos nulemtų ribų, apie kurias kalba originalizmas, kuris nesiūlo aiškinti JAV Konstitucijos vien pažodžiui. Nors „gyvoji“ konstitucija ir yra atskaitinga būtent Charles'ui Darwin'ui, argumentas, kad Lietuvos Konstitucija nėra laikoma vien jos objektyviai išreikštas tekstas, vien objektyviai išreikšta jos „raidė“, manoma, visiškai nesankcionuoja šios „raidės“ ignoravimo ir neskyrimo jos analizei deramo dėmesio. Iš tiesų galima tik pripažinti, kad Lietuvos Konstitucijoje įtvirtinti žodžiai kaip tam tikri objektyviai įtvirtinti lingvistiniai faktai tegali būti tik lingvistinėmis galimybėmis, todėl pasirinkimo

darymas yra neišvengiamas, o teisingo atsakymo konstitucinėje realybėje „atradimas“ tiesiog negalimas. Bet tai neturėtų reikšti, kad Konstitucinio Teismo teisėjai, siekdami užtikrinti Lietuvos Konstitucijos viršenybę, galėtų nekreipti dėmesio į objektyviai Lietuvos Konstitucijoje išreikštą kalbą ir šios kalbos nustatytus rėmus ir galėtų naudotis visiška diskrecijos teise interpretuodami Lietuvos Konstituciją.

Išvados

1. Teorijų, priskirtinų konstituciniam pliuralizmui, kaip „gyvojo“ konstitucionalizmo vienai iš formų, analizė leidžia teigti, kad konstitucinis ginčas yra sprendžiamas taikant įvairius konstitucijos interpretavimo metodus. Tarp šių konstitucijos interpretavimo metodų nėra nustatyta jokia hierarchija ir JAV Konstitucijos oficialus interpretuotojas turi visišką diskrecijos teisę pasirinkti, kurį konstitucijos interpretavimo metodą ar metodus taikyti konkrečioje byloje. Šiomis teorijomis nėra nustatyta teisėjui *a priori* reikalavimo taikyti išskirto teksto konstitucijos interpretavimo metodo, kuris tėra tik vienas iš vertintinų duomenų.
2. Konstitucinis pliuralizmas savo teoriniais argumentais suartėja su originalizmu tuo aspektu, kad originalizmas savo teorinėje raidoje suranda būdą inkorporuoti konstitucinio pliuralizmo identifiкуotus įvairius konstitucijos interpretavimo metodus. Tarp šių metodų yra nustatoma tam tikra hierarchija ir JAV Konstitucijos oficialus interpretuotojas, remiantis originalizmo argumentais, neturi visiškos diskrecijos teisės pasirinkti, kurį konstitucijos interpretavimo metodą ar metodus taikyti konkrečioje byloje. Originalizmas nustato teisėjui *a priori* reikalavimą taikyti JAV Konstitucijos tekstą ir būtent tomis jo reikšmėmis, kurios įtvirtintos šios Konstitucijos priėmimo momentu.
3. Lietuvos teisės mokslui konstitucinio pliuralizmo ir jo sąveikos su besikeičiančiu originalizmu analizė yra reikšminga siekiant kurti savo konstitucijos teorijas, kuriomis nereikėtų daryti pasirinkimo tarp vienos ir kitos teorijų, turinčių tapti Lietuvos konstitucinės justicijos raidos realija. Galbūt galima kurti tokias konstitucijos teorijas, į kurių struktūrą būtų galima įtraukti konstitucinio pliuralizmo argumentus dėl konstitucijos interpretavimo metodų ir kartu būtų galima neignoruoti originalizmo argumentų dėl objektyviai išreikšto konstitucinio teksto reikšmės ir jo interpretavimo pačių principų.

Literatūra

Specialioji literatūra

- Amar, A. R. (2008). Heller, HLR, and Holistic Legal Reasoning. *Harvard Law Review*, 122(1), 145–190.
- Amar, A. R. (1999). Intratextualism. *Harvard Law Review*, 112(4), 747–827.
- Balkin, J. M. (2018). Arguing about the Constitution: The Topics in Constitutional Interpretation. *Constitutional Commentary*, 33(2), 145–255.
- Balkin, J. M. (2009). Framework Originalism and the Living Constitution. *Northwestern University Law Review*, 103(2), 549–614.
- Barnett, R. E. (2005). Trumping Precedent with Original Meaning: Not as Radical as It Sounds. *Constitutional Commentary*, 22(2), 257–270.
- Berger, R. (1997). *Government by Judiciary: The Transformation of the Fourteenth Amendment*. Second Edition. Indianapolis: Liberty Fund.
- Bobbitt, P. (1989a). Methods of Constitutional Argument. *University of British Columbia Law Review*, 23(3), 449–458.
- Bobbitt, P. (1989b). Is Law Politics. *Stanford Law Review*, 41(5), 1233–1312.
- Bobbitt, P. (1982). *Constitutional Fate: Theory of the Constitution*. Oxford: Oxford University Press.
- Borusevičiūtė, M. (2022). Originalizmo kaip konstitucijos interpretavimo teorijos šiandienos iššūkiai. *Teisė*, 125, 100–113, <https://doi.org/10.15388/Teise.2022.125.6>

- Brest, P. (1980). The Misconceived Quest for the Original Understanding. *Boston University Law Review*, 60(2), 204–238.
- Dorf, M. C. (2004). Interpretive Holism and the Structural Method, or How Charles Black Might Have Thought About Campaign Finance Reform and Congressional Timidity. *Georgetown Law Journal*, 92(4), 833–857.
- Dorf, M. C. (1997). Integrating Normative and Descriptive Constitutional Theory: The Case of Original Meaning. *Georgetown Law Journal*, 85(6), 1765–1822.
- Dworkin, R. (2006). *Principo reikalas*. Vertė K. Klimka. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Dworkin, R. (2004). *Rimtas požiūris į teisės: teisės sociologija*. Vertė K. Klimka. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Dworkin, R. (1997). The Arduous Virtue of Fidelity: Originalism, Scalia, Tribe, and Nerve. *Fordham Law Review*, 65(4), 1249–1268.
- Fallon, R. H. (1987). A Constructivist Coherence Theory of Constitutional Interpretation. *Harvard Law Review*, 100(6), 1189–1286.
- Grey, T. C. (1975). Do We Have an Unwritten Constitution? *Stanford Law Review*, 27(3), 703–718.
- Griffin, S. M. (1994). Pluralism in Constitutional Interpretation. *Texas Law Review*, 72(7), 1753–1770.
- Kelsen, H. (2002). *Grynoji teisės teorija*. Vertė A. Degutis ir E. Kūris. Vilnius: Eugrimas.
- Kūris, E. (2006). Konstitucija kaip teisė be spragu. *Jurisprudencija*, 90(12), 7–14.
- Kūris, E. (2002). Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (1). *Jurisprudencija*, 26(18), 30–55.
- Kūris, E. (2001). Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas. *Jurisprudencija*, 23(15), 46–70.
- McGinnis, J. O. and Rappaport, M. B. (2009). Original Methods Originalism: A New Theory of Interpretation and the Case against Construction. *Northwestern University Law Review*, 103(2), 751–802.
- Mesonis, G. (2010). *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai*. Vilnius: VĮ Registrų centras.
- Mesonis, G. (2009a). Keli konstitucijos interpretavimo aspektai: vertybinių (moralinių) argumentų galimybė ir ribos. *Jurisprudencija*, 116(2), 45–59.
- Mesonis, G. (2009b). Konstitucijos hermeneutika: teisės ir filosofijos sintezė. *Logos*, 58, 36–43.
- Mesonis, G. (2008). Kai kurie konstitucijos interpretavimo aspektai: *expressis verbis* ribos. *Jurisprudencija*, 107(5), 19–27.
- Munzer, S. R. and Nickel, J. W. (1977). Does the Constitution Mean What It Always Meant? *Columbia Law Review*, 77(7), 1029–1062.
- Posner, R. A. (1990). Bork and Beethoven. *Stanford Law Review*, 42(6), 1365–1382.
- Ramsey, M. D. (2017). Beyond the Text: Justice Scalia's Originalism in Practice. *Notre Dame Law Review*, 92(5), 1945–1976.
- Redish, M. H. and Arnould, M. B. (2012). Judicial Review, Constitutional Interpretation, and the Democratic Dilemma: Proposing a „Controlled Activism“ Alternative. *Florida Law Review*, 64(6), 1485–1537.
- Scalia, A. (2008). Foreword: The Importance of Structure in Constitutional Interpretation. *Notre Dame Law Review*, 83(4), 1417–1420.
- Schauer, F. (1985). Easy Cases. *Southern California Law Review*, 58(1&2), 399–440.
- Segall, E. J. (2020). The Concession that Dooms Originalism: A Response to Professor Lawrence Solum. *George Washington Law Review Arguendo*, 88, 33–47, <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3466163>
- Segall, E. J. (2016). Originalism as Faith. *Cornell Law Review Online*, 102, 37–52.
- Sinkevičius, V. (2005). Konstitucijos interpretavimo principai ir normos. *Jurisprudencija*, 67(59), 7–19.
- Solum, L. B. (2020). Themes from Fallon on Constitutional Theory. *Georgetown Journal of Law & Public Policy*, 18(2), 287–351.
- Solum, L. B. (2018). Originalism and the Invisible Constitution. In: Dixon, A. and Stone, A. (eds.) (2018). *The Invisible Constitution in Comparative Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 61–108, <https://doi.org/10.1017/9781108277914>
- Solum, L. B. (2013). Originalism and Constitutional Construction. *Fordham Law Review*, 82(2), 453–537.
- Strauss, D. A. (2015). The Supreme Court 2014 Term—Foreword: Does the Constitution Mean What It Says? *Harvard Law Review*, 129(1), 1–61.
- Šileikis, E. (2005). *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Teisės informacijos centras.
- Tushnet, M. (1994). Justification in Constitutional Adjudication: A Comment on Constitutional Interpretation. *Texas Law Review*, 72(7), 1707–1730.

Tribe, L. H. (1995). Taking Text and Structure Seriously: Reflections on Free-Form Method in Constitutional Interpretation. *Harvard Law Review*, 108(6), 1221–1303.

Vaičiaitis, V. A. (2020). Konstitucijos interpretavimo samprata. Iš: Górecki, D. ir kt. (2020). *Lietuvos ir Lenkijos konstitucinės teisės aktualijos*. Straipsnių rinkinys. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 115–134.

Whittington, K. E. (2004). The New Originalism. *Georgetown Journal of Law & Public Policy*, 2(2), 599–613.

Konstitucinės justicijos institucijų jurisprudencija

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2022 m. gruodžio 29 d. nutarimas. *TAR*, 27391.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas. *TAR*, 14847.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 115-4888.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 85-3094.

Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija

Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 26 d. sprendimas byloje *National Labor Relations Board v. Noel Canning et al.*, 573 U.S. 513 (2014).

Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 1920 m. balandžio 19 d. sprendimas byloje *Missouri v. Holland*, 252 U.S. 416 (1920).

Kiti šaltiniai

Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 13 d. žodinio bylos *National Labor Relations Board v. Noel Canning et al.* nagrinėjimo stenograma Nr. 12-1281 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.supremecourt.gov/oral_arguments/argument_transcript/2013 [žiūrėta 2021 m. rugsėjo 20 d.].

United States National Archives and Records Administration (2017). *The Constitution of the United States: A Transcription* [interaktyvus], National Archives. Prieiga per internetą: <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript#toc-article-iv-> [žiūrėta 2023 m. gruodžio 20 d.].

Miranda Borusevičiūtė yra Vilniaus universiteto Teisės fakulteto tyrėja. Pagrindinės mokslinių interesų sritys – teisės teorija ir filosofija, kalbos filosofija, konstitucinė teisė, konstitucijos interpretavimo metodologija, teisėkūra, teisminės valdžios savireguliacijos ir savivaldos institucijos, teisėjų ir teismų nepriklausomumas.

Miranda Borusevičiūtė is a Researcher at the Faculty of Law, Vilnius University. M. Borusevičiūtė's main areas of scientific interests are the legal theory, philosophy of law, philosophy of language, constitutional law, constitutional interpretation, legislation, self-governance of the judiciary, and judicial independence.